

INTEGRAL HUMANISM FOR AN INTEGRAL EDUCATION AFTER JACQUES MARITAIN

Gorzo Palaga
PhD Student, Technical University of Cluj-Napoca

Abstract: This article traces the path proposed by Jacques Maritain in the philosophy of "integral humanism" to highlight its features, considered telling for today's reader. It brings under the reader's close scrutiny a model of man proposed by the author and also a model of education: integral education. In a society that cultivates, consciously and unconsciously, an increasingly sectoral perception of man and the Universe where disorientation and isolation grow, Maritain proposes a theoretical-practical vision of philosophy, education and culture. History, mater et magister, the author tells us, offers the post-modern reader a multi-colored experience in which he can reflect on himself and learn the art of "being". This requires a deeply human and spiritual attitude, at the same time, that of attention. Attention requires self-knowledge, first of all, the re-knowledge of the other as well and, finally, peaceful co-existence in the "common home". This peaceful co-existence does not mean passivity, it is a form of heroism, in the author's vision. Each era has proposed a new model of philosophy and education: which is the best for today, the author seems to be asking himself. The one that takes into account the person as a whole, as Thomas Aquinas said in 1300: mind, soul and body.

Keywords: humanism, education, integral, model, engaged philosopher.

Jacques Maritain¹ (Paris 1882-Toulouse 1973), „filosof angajat”, este autorul lucrării *Umanism integral. Probleme temporale și spirituale ale unei noi creștinătăți*, publicată în

¹ Viața lui Jacques Maritain (născut la Paris în 1882, poate fi împărțită în patru perioade. În tinerețe, între 1900 și 1906, au avut loc câteva întâlniri fundamentale: pe lângă Raissa Oumancoff (Rostov, 1883 – Paris, 1960), care i-a devenit soție, cu Péguy, Bergson, Bloy, care au influențat convertirea soților Maritain în 1905. În a doua perioadă, din 1905 până în 1930, Maritain a locuit în Franța (cu excepția perioadei de doi ani de studii de biologie la Heidelberg cu H. Dreisch) și a contribuit la renașterea tomismului, publicând prima sa lucrare despre „La filosofia bergsoniană” în 1914 și volumul intitulat „Anti-modern” în 1922, și creând, în același an, așa-numitele Cercuri Tomiste. Din 1914 a fost profesor de istoria filosofiei moderne la Institutul Catolic din Paris. Din 1923, la Meudon, casa Maritain a devenit un loc de întâlniri culturale ale filosofilor, teologilor, scriitorilor, poezilor, artiștilor. Și-a continuat activitatea ca profesor (din 1928 predă logică și cosmologie) și ca lector în Franța și în diverse țări europene și americane. În 1926 s-a desprins de mișcarea de dreapta „Acțiunea Franceză”, pe care o susținuse înainte de condamnarea lui Pius al XI-lea. Între 1930 și 1960 a început o nouă perioadă, inițiată de scrierea „Religie și cultură”. În 1932 a publicat capodopera sa, „Distingerea pentru a uni (sau gradele de cunoaștere)”, iar în 1936 cea mai faimoasă lucrare a sa, „Umanismul integral”, care avea să provoace controverse aprinse în jurul lui Maritain. Între 1935 și 1937 a luat poziție împotriva invaziei Etiopiei, a bombardamentului de la Guernica și a războiului din Spania. Din cauza nazismului, familia Maritain s-a mutat în Statele Unite (1940-44), iar la New York, Jacques a predat la universitățile Princeton și Columbia și a ținut conferințe în numeroase orașe americane. A fost, de asemenea, unul dintre animatorii rezistenței franceze. În 1942 a publicat „Drepturile omului și dreptul natural”, în anul următor „Educația la răscruce”, iar în 1944 volumul de metafizică și morală intitulat semnificativ „De la Bergson la Toma d'Aquino”. Din 1944 până în 1948 a fost la Roma ca ambasador al Franței pe lângă Sfântul Scaun. În această perioadă a publicat două lucrări concise, dar importante: „Scurt tratat despre existență și existent” și „Persoana și binele comun” (1947). Din 1948 până în 1960, familia Maritain a locuit din nou în SUA, iar la Princeton, Jacques a predat filozofie morală. Contribuția sa la tema drepturilor omului și a păcii a fost, de asemenea, importantă. În 1951 a publicat capodopera sa de filozofie politică, „Omul și statul”; în 1953 textul său fundamental despre estetică, „Intuiția creatoare în artă și poezie”; în 1957 prelegerile „Pentru o filozofie a istoriei”; în 1959 opera sa pedagogică completă, „Pentru o filozofie a educației”, iar în 1960 examinarea istorică a „Filosofiei morale”. În 1960, în timpul uncea dintre întoarcerile sale periodice în Franța, Raissa a murit la Paris. Ultima perioadă se întinde din 1960 până în 1973, când Maritain locuiește în comunitatea Micilor Frați ai lui Isus din Toulouse. În 1961 primește Marele Premiu pentru Literatură din partea Academiei Franceze, iar în 1963 primește Marele Premiu Național de Litere. În timpul Conciliului Ecumenic Vatican II, Paul al VI-lea i-a adresat în repetate rânduri întrebări despre unele dintre problemele dezbătute. În 1965, Papa Montini i-a transmis Mesajul Părinților Conciliului către intelectuali. În 1966, a publicat „Țăranul de pe Garonne” despre conciliu și perioada de după conciliu, iar cartea l-a plasat pe Maritain în centrul unei noi controverse. În 1970, s-a alăturat Micilor Frați ai lui Isus. Ultima sa lucrare, „Abordări fără intrare”, a fost publicată postum, la câteva luni după moartea sa.

1936, în care face o reflecție profundă asupra destinului uman în contextul modernității. Cartea este rezultatul a șase prelegeri, susținute de Maritain, la Universitatea din Santander în 1934 și abordează provocările unei noi filosofii într-o lume marcată de secularizare și ideologii totalitare. Maritain propune un umanism teocentric, în care omul este văzut în integralitatea sa, în dimensiunea sa spirituală, dar și în cea temporală.

Opera este scrisă sub formă de eseu, în care autorul abordează subiectele într-un mod reflexiv, argumentativ și personal, fără a urmări o structură rigidă sau sistematică. Această alegere stilistică îi permite să exploreze idei complexe și să le prezinte într-un mod accesibil și provocator ideea umanismului modern. Lucrarea nu urmărește să fie un tratat sistematic sau o expunere teoretică exhaustivă, ci mai degrabă o meditație asupra rolului omului în lume și a relației sale cu divinitatea și cu semenii. Maritain abordează teme precum natura umană, libertatea, educația și relația dintre religie și politică, integrându-le într-o viziune coerentă despre o „nouă creștinătate”. El nu se limitează la expunerea unor concepte abstracte, ci le leagă de realitățile sociale și politice ale vremii sale, invitând cititorul să reflecteze asupra lor și să le aplice în contextul contemporan. Astfel, structura eseistică a lucrării permite o abordare flexibilă și profundă a subiectului, încurajând cititorul să participe activ la procesul de înțelegere și interpretare a ideilor prezentate. Stilul lui Jacques Maritain este caracterizat printr-o combinație între claritate filosofică, profunditate teologică și un ton accesibil, destinat unui public larg, nu doar specialiștilor. Această abordare face ca lucrarea să fie atât o lucrare de referință în filosofia politică și teologia socială, cât și o invitație la reflecție personală asupra locului omului în lume.

Există în esență două particularități care evidențiază filosofia lui Maritain: aceasta este caracterizată, pe de o parte, prin unitatea inspirației și, pe de altă parte, prin articularea parcursului. De fapt, în itinerariul speculativ al lui Maritain pot fi identificate trei perioade diferite și, împreună, se poate urmări un fir comun, care le unește. Aceasta înseamnă că, în esență, programul lui Maritain a rămas întotdeauna același, chiar dacă este specificat în moduri diferite, tot în raport cu contingenta istorico-culturală. În ceea ce privește constanța, se poate spune că gândirea lui Maritain este caracterizată (pentru a folosi titlul uneia dintre primele sale lucrări) ca fiind anti-modernă, în sensul că Maritain dezvoltă o critică puternică a modernității, din care, totuși, este capabil să aprecieze anumite aspecte; cu alte cuvinte, Maritain este caracterizat de o atitudine care, deși critică față de modernitate, nu îl împiedică să-i înțeleagă aspectele pozitive, să facă o evaluare care evidențiază nu numai „adevărurile nebunești” ale sale, ci și „câștigurile istorice”.

Acest fapt poate fi valorizat în mod adecvat, cu condiția să abandonăm orizontul modernității, adică imanentismul, care nu permite ca nevoia validă a umanismului să fie efectiv umanist. De fapt, nu umanismul, ci caracterul său antropocentric este ceea ce Maritain critică. Prin urmare, programul său poate fi rezumat cu titlul „umanism integral”. Acesta este un umanism anti-modern, ce trece prin modernitate, ajungând la ultra-modernitate, făcând astfel o serie de achiziții, precum și de respingeri. Această muncă de discernământ se realizează datorită tomismului, înțeles ca o filozofie creștină care, inspirându-se de la sfântul Toma d'Aquino, este capabilă să primească și să asimileze trăsăturile adevărului găsite în cultura modernă. Acestea, eliberate de caracterizarea lor imanentistă (sau antropocentrică), se reconciliază cu alte achiziții clasice, producând o sinteză fără precedent, care depășește pre-modernul și modernul și caracterizează poziția lui Maritain ca ultra-modernă într-o filozofie pentru timpuri noi.

„Luarea unei poziții în problema umanismului”, spune autorul în *Introducere*, „obligă la tratarea imediată a multor altor probleme.(...)Nu există ceva dorit mai mult de om decât viața eroică²; nu există ceva mai puțin obișnuit omului ca eroismul”³. Deoarece termenul și semnificațiile acestuia, continuă autorul, sunt „ambigue”, „este limpede că acela care-l pronunță angajează astfel o întregă metafizică și că, după cum există sau nu în om ceva care respiră deasupra timpului și o personalitate în care cele mai profunde nevoi depășesc întregul nivel al universului, ideea pe care ne-o vom face despre umanism va avea rezonanțe cu totul diferite”⁴. O viziune și o cercetare înțeleaptă știe că tradițiile, păgână și umanistă, care au marcat parcursul omenirii, nu pot fi separate și nici transcendentul nu poate fi eliminat din reflecția asupra omului. De aceea „umanismul încearcă, în principal, să ducă omul mai aproape de umanitatea lui și să-și manifeste măreția sa originară prin participarea sa la tot ceea ce poate să-l îmbogățească în natură și istorie”⁵. Pentru ca această înfrumusețare și îmbogățire a omului să se realizeze, spune autorul, se „cere omului să dezvolte virtualitățile prezente în el, forțele sale creatoare și viața rațiunii” și „să facă”, deopotrivă, străduindu-se „din forțele lumii fizice instrumente ale libertății sale”, deoarece „umanismul este inseparabil de civilizație sau de cultură”⁶.

În societatea contemporană se prezintă diverse modele de umanism, iar omenirea agonizează. De aceea, spune Maritain că „o filosofie socială și o filosofie a istoriei moderne sănătoase” ar fi necesare pentru a promova un model de a fi om, adică un „umanism integral”, care să redescopere un nou mod de a fi creștin implicat în lume. Umanismul integral pune în centru demnitatea umană și respectă nevoile omului, pune în centru idealul comunității de oameni, construită pe valorile creștine, în căutarea adevărului „umil al amicitiei fratere care trebuie să treacă - cu prețul unui efort constant și dificil și al unei anumite sărăcii - în domeniul social și al structurilor vieții comune”⁷, într-o nouă formă de eroism.

În primul capitol intitulat „Tragedia umanismului” autorul ne spune că „problema omului” este cea de care se va ocupa în acest capitol și în următorul”⁸. Maritain analizează evoluția ideii de umanism, evidențiind contradicțiile și limitările acesteia în contextul modernității. El argumentează că umanismul modern a evoluat de la un umanism teocentric, în care Dumnezeu era văzut ca centru al existenței umane, la un umanism antropocentric, în care omul este plasat în centrul universului, adesea în detrimentul dimensiunii sale spirituale. Autorul identifică această schimbare ca fiind „tragică”, deoarece, în încercarea de a afirma demnitatea umană, modernitatea a pierdut legătura cu sursa sa transcendentă, conducând la o viziune fragmentată și reductivă asupra ființei umane. Astfel, primul capitol al lucrării lui Maritain servește drept fundament pentru dezvoltarea unei viziuni integrale asupra umanismului, care recunoaște și valorifică atât dimensiunea temporală, cât și pe cea spirituală a omului. Această abordare propune o reconciliere între rațiune și credință, între libertatea umană și legea divină, în vederea construirii unei noi civilizații creștine. Acesta este umanismul integral, în termeni de integritate antropologică și integrare axiologică; este, de fapt, un umanism care vrea să valorizeze omul în întregime și, prin urmare, să fie respectuos față de integritatea persoanei umane și care vrea să valorizeze ceea ce este pozitiv în diferitele concepții despre om, realizând integrarea lor rodnică. Aceasta este dubla semnificație a adjectivului „integral” cu care Maritain își califică umanismul, caracterizat ca un „ideal istoric

² „A. Malraux, Aristotel, Ramanuuja, Epictet, Nietzsche, Sf. Ioan al Crucii, „sunt de acord”, fiecare în felul lui, că nu poți să-ți propui omului „doar umanul”, spune Maritain în *Umanism integral*. Probleme temporale și spirituale ale unei noi creștinătăți, Traducere din limba franceză de Marius Motogna, Colecția TATIO coordonată de Florin George Călian, Oradea 2019, p.14.

³ Ibidem

⁴ Ibidem.

⁵ J. Maritain, op. cit., „Ideea lui Scheler, o dilatarea a omului înspre lume și aducând lumea în om”, p.14.

⁶ J. Maritain, op. cit., pp. 14-15.

⁷ J. Maritain, op. cit., p. 19.

⁸ J. Maritain, op. cit., p. 21.

concret” care trebuie identificat printr-o *pars destruens* (critica antropocentrismului) și o *pars construens* (propunerea unui nou umanism). Continuitatea gândirii lui Maritain nu trebuie să ne facă să uităm diversitatea momentelor în care este articulată. Există trei momente fundamentale: primul este plasat în anii 1910 și 1920; al doilea se întinde din anii 1930 până în anii 1950; al treilea include anii 1960 și 1970.

Aceste trei faze, deși unite de programul noului umanism, diferă prin modul diferit în care sunt configurate părțile „destruens” și „construens” ale reflecției lui Maritain. În prima perioadă, critica este îndreptată mai ales către pozitivism și idealism, iar propunerea este caracterizată ca o renaștere a tomismului. În a doua perioadă, critica privește, pe de o parte, individualismul (burghez) și, pe de altă parte, colectivismul (marxist), iar propunerea este cea a unui nou creștinism. În a treia perioadă, critica privește relativismul și nihilismul, iar propunerea merge în direcția eliberării inteligenței și a unei noi spiritualități. Pe această cale, Maritain realizează o reflecție în cheie tomistă ce poate fi definită ca personalistă, în sensul că ideea de persoană stă la baza criticii și propunerii lui Maritain în fiecare fază a itinerariului său speculativ.

Maritain distinge între două forme de umanism: umanismul teocentric și umanismul antropocentric. El susține că eroarea tragică a modernității nu constă în a afirma demnitatea umană, ci în a o face fără Dumnezeu și împotriva lui Dumnezeu. În istoria gândirii filosofice se pot identifica trei etape în dezvoltarea umanismului: 1300–1600, un naturalism creștin, în care omul este văzut ca stăpân al naturii, binecuvântat de Dumnezeu; 1700–1800, separarea definitivă a culturii de religie și afirmarea tehnicii ca mijloc de atingere a fericirii omului; 1900, mutarea scopului ultim al omului în sine însuși, cu o revoltă împotriva lumii și a lui Dumnezeu pentru a crea o nouă umanitate. Maritain susține că modernitatea a distrus conceptul medieval de „analogia entis” (analogia ființei), cauzând două degenerări teologice: raționalismul carteziano-voluntarist, care reduce rațiunea la geometrie și ignoră misterul, și jansenismul, care cade în fideism. Aceste tendințe au fost exacerbate de gânditori precum Hegel și Nietzsche, care l-au redus pe Dumnezeu la o idee fără transcendență și au proclamat „moartea lui Dumnezeu”.

Maritain propune o viziune reînnoită asupra umanismului, în al doilea capitol, bazată pe reconcilierea între rațiune și credință, între dimensiunea spirituală și cea temporală a ființei umane. Autorul subliniază importanța unei sinteze între rațiune și credință, considerând că acestea nu sunt în opoziție, ci se completează reciproc în căutarea adevărului. El afirmă că rațiunea umană, iluminată de credință, poate ajunge la o înțelegere mai profundă a realității. Umanismul integral pune accent pe demnitatea și valoarea persoanei umane, văzută ca o ființă liberă și rațională, capabilă de auto-determinare și de relație cu Dumnezeu. Maritain respinge viziunile - comunistă, marxistă, freudiană, nietzscheană - care reduc omul la un simplu produs al naturii sau al istoriei, considerând că spiritualitatea este esențială pentru înțelegerea deplină a ființei umane. El susține că omul nu poate fi redus la dimensiunea sa materială sau socială; dimensiunea sa spirituală este fundamentală pentru înțelegerea adevărată a umanității. „Umanismul integral” nu se limitează la o viziune teoretică, ci implică și un angajament practic în lume. Maritain încurajează creștinii să participe activ la viața socială și politică, promovând justiția, solidaritatea și binele comun, în conformitate cu învățăturile Evangheliei.

„Creștinul și lumea”, este titlul capitolului al treilea în care Maritain abordează relația dintre credința creștină și viața socială, politică și culturală, subliniind importanța angajamentului creștin în lume. Maritain spune că, deși creștinul este cetățean al unei lumi temporale, el nu trebuie să se retragă din lume, ci să participe activ la viața socială și politică, promovând valorile creștine în toate domeniile. Gânditorul francez respinge modelul constantinian, care presupunea o fuziune între Biserică și Stat, și propune o separație între cele două, menținând însă o colaborare armonioasă în vederea binelui comun. Maritain pledează pentru un umanism bazat pe învățăturile creștine, care pune accent pe demnitatea persoanei

umane, libertatea și solidaritatea, și care se opune ideologiilor care reduc omul la un simplu produs al naturii sau al istoriei. El consideră că educația are un rol esențial în formarea unei conștiințe creștine responsabile, capabile să influențeze pozitiv societatea și să promoveze valorile evanghelice în viața cotidiană.

Umanismul lui Maritain este inspirat de Evanghelie. Această chemare are un caracter nu specific confesional, ci etic, nu strict religios, ci bazat pe valori, evidențiind ceea ce la origine este motivat de creștinism, dar în exprimarea sa este universal deschis. De la „Scrisoarea despre independență” din 1935 până la „Persoana și binele comun” din 1947, personalismul lui Maritain este prezentat ca o a treia cale; în realitate este o adevărată cale alternativă, care nu are nimic median. De fapt, deși păstrează referința la anumite valori liberale și socialiste (care, potrivit lui Maritain, sunt valori creștine secularizate), acesta depășește individualismul burghez și colectivismul marxist și respinge ferm rezultatul lor imanentist și diversele forme de totalitarism ideologic în care acestea conduc, așa cum realismul maritainian, din punct de vedere metafizic și noetic, se caracterizează printr-un pluralism organic, pe baza căruia se respectă articulațiile realității și gradele de cunoaștere, depășind pretențiile totalitare de tip ontologic și pe cele de tip empiric.

Capitolul al patrulea, intitulat „Idealul istoric al unei noi creștinătăți”, propune o viziune a unei civilizații creștine reînnoite, bazată pe principiile umanismului integral, ce integrează dimensiunile spirituale și temporale ale ființei umane. Maritain subliniază necesitatea revenirii la valorile fundamentale ale creștinismului, cum ar fi iubirea, dreptatea și solidaritatea, ca bază pentru construirea unei noi civilizații. El consideră că aceste principii trebuie să guverneze atât viața individuală, cât și structurile sociale și politice, respingând modelele ideologice, care neagă dimensiunea spirituală a omului. El susține că o societate cu adevărat umană trebuie să recunoască și să respecte demnitatea persoanei umane, să promoveze binele comun și să asigure drepturile fundamentale ale fiecărui individ. O nouă civilizație creștină trebuie să fie însoțită de o cultură care reflectă valorile și principiile creștine. Această cultură trebuie să promoveze adevărul, frumusețea și binele, să fie deschisă dialogului și să contribuie la formarea unei conștiințe colective bazate pe respectul pentru demnitatea umană.

În capitolul al cincilea autorul continuă ideea din capitolul precedent. Gânditorul francez propune reconstrucția ordinii sociale și politice pe fundamentele învățăturilor creștine, respingând modelele ideologice care neagă dimensiunea spirituală a omului. Maritain pledează pentru o colaborare armonioasă între Biserică și stat, în care fiecare instituție își păstrează autonomia pentru ca să lucreze împreună pentru promovarea valorilor în societate. El respinge modelele de fuziune între Biserică și stat, considerând că acestea pot duce la abuzuri și la pierderea libertății religioase. Noua provocare este, așadar, cea a unei societăți complexe, caracterizată de tentația relativismului. De aici și atenția acordată problemei relației dintre adevăr și libertate și sensului toleranței. Aceasta nu trebuie înțeleasă ca toleranță (care ascunde fundamentalismul) și nici ca indiferență (care duce la scepticism), ci ca un dialog care se realizează în prietenie, adică în comparație și colaborare. Prin urmare, în cele trei faze ale itinerariului lui Maritain găsim, mai întâi, o abordare predominant anti-individualistă, apoi anti-ideologică și, în final, anti-relativistă: din când în când a apărut o bifurcație, în care una dintre cele două posibilități este cea umanistă, în opoziție respectivă cu individualismul, ideologia și nihilismul. Trei expresii, care, la o privire mai atentă, au ceva în comun: incapacitatea de a ține împreună elemente care, în schimb, sunt esențiale: adevărul și libertatea, fără de care însăși ideea de persoană este compromisă.

În capitolul al șaselea, intitulat „Șansele istorice ale unei creștinătăți”, Maritain analizează contextul istoric al vremii sale și explorează posibilitățile de realizare a unei noi civilizații creștine, bazată pe principiile umanismului integral. Maritain observă că perioada interbelică este marcată de crize economice, politice și sociale, care pun în pericol valorile fundamentale ale umanității. În acest context, el consideră că există o oportunitate pentru o

reînnoire spirituală și morală, care să răspundă provocărilor vremii. Gânditorul francez subliniază că civilizația modernă, bazată pe raționalism și materialism, a dus la alienarea individului și la pierderea sensului spiritual al vieții. El consideră că această criză a civilizației poate fi depășită doar prin întoarcerea la valorile creștine fundamentale. Maritain afirmă că, deși provocările sunt mari, există șanse reale pentru realizarea unei noi civilizații creștine. El consideră că acest ideal poate fi atins prin educație, dialog inter-religios și angajament social, în spiritul iubirii și al respectului reciproc.

„Despre un viitor mai apropiat” este ultimul capitol, unde Maritain analizează perspectivele și provocările unui viitor în care umanismul creștin ar putea juca un rol central în reconstrucția spirituală și morală a lumii. Gânditorul francez consideră că soluția la crizele timpurilor constă într-o reîntoarcere la valorile fundamentale ale creștinismului, cum ar fi iubirea, dreptatea și solidaritatea. El pledează pentru un umanism creștin care să pună în centrul atenției demnitatea persoanei umane și binele comun care necesită de o educație integrală care să facă legătura între aspectul teoretic al filosofie și cel practic al alegerilor de zi cu zi.

În *Rolul educației în formarea unei noi conștiințe*, Maritain subliniază importanța educației în formarea unei noi conștiințe colective, capabile să răspundă provocărilor lumii contemporane. El consideră că educația trebuie să fie orientată spre dezvoltarea integrală a persoanei, integrând dimensiunile spirituale și temporale ale ființei umane. Colaborarea între diferitele tradiții spirituale, sunt pentru Maritain dialogul și o colaborare între diferitele tradiții spirituale, în vederea promovării valorilor comune și a construirii unui viitor *mai just și mai solidar*. El consideră că acest dialog poate contribui la depășirea diviziunilor și la realizarea unui bine comun global.

Chiar dacă producția pedagogică a lui Maritain nu este semnificativă cantitativ (de fapt, el a dedicat problemei educației doar unul dintre cele șaiszeci de volume care alcătuiesc operele sale complete), trebuie spus că importanța lucrării „Educația la răscruce” (primul nucleu al lucrării „Pentru o filozofie a educației”) este semnificativă atât în sine, așa cum se poate observa examinând diferitele ediții ale lucrării, în legătură cu capodopere ale filosofiei politice precum „Umanismul integral” (pentru a realiza un umanism integral este nevoie de o educație integrală) și „Omul și statul” (pentru a implementa democrația este nevoie și de predarea valorii democrației); cât și în contextul itinerariului speculativ al lui Maritain, cu care împărtășește dubla conotație de continuitate și diferențiere (pentru care educația este întotdeauna un proces de umanizare care trebuie realizat într-un mod coerent cu situațiile culturale și istorice divizate); sau, în final, în contextul dezbaterii pedagogice din secolul al XX-lea, cu o atenție deosebită la relația dintre pedagogie și filosofie și dintre pedagogie și politică.

Maritain, fără a ignora contribuția științelor și tehnologiilor educației în predare, amintește cu fermitate conotația filosofică a pedagogiei și, în același timp, strânsa sa legătură cu politica, în sensul că există un cerc virtuos între educație și democrație, prin care una o implică pe cealaltă, ambele având ca scop cucerirea libertății de către om. Este bine să insistăm asupra legăturii educație-democrație, observând că cele trei momente corespunzătoare celor trei ediții ale operei pedagogice a lui Maritain (în 1943 a fost publicată „Educația la răscruce”, care va constitui prima parte a „Pentru o filozofie a educației”, publicată în 1959 și apoi republicată, cu modificări, în 1969) reprezintă tot atâtea momente ale acelei re-fondări a democrației, de care Maritain a fost atât de atașat.

În anii 1940, democrația era văzută ca alternativa politică la totalitarismul ideologic, adică la nazism-fascism, a cărui cultură a morții era pusă în contrast cu cultura vieții, așa cum primatul statului și al rasei era opus primatului persoanei și al valorilor: educația trebuie să insiste asupra tuturor. În anii 1950, accentul s-a pus pe pluralism (deja menționat mai sus) ca o condiție pentru valorizarea concretă a persoanei și permiterea urmării binelui comun, iar încă o dată educația a preluat aceste exigențe. În cele din urmă, în anii 1960, valoarea democrației a fost afirmată în opoziție cu noul totalitarism, cel tehnologic, care tinde pe de o parte spre

individualism și pe de altă parte spre masificare. Rațiunile democrației împotriva etatismului, praxisului și tehnocrației sunt chiar rațiunile educației, care pot contribui la menținerea viei a motivațiilor etice, sau mai degrabă umaniste, ale democrației, amintind de necesitatea ca politica să fie centrată pe persoana umană și să vizeze binele comun, respectând în același timp pluralismul.

Educația trebuie să aspire la un astfel de cadru conform specificității sale, pentru care pleacă de la antropologie și, prin metodologie, vizează teleologia. Aceasta, tradusă în termenii lui Maritain, înseamnă a porni de la elevul conceput ca o persoană în creștere (dar o persoană în sine), a cărui educație constituie „trezirea umană”. Mai înseamnă, de asemenea, a viza formarea sa integrală și armonioasă, adică una, care depășește unilateralismul și diviziunile, pe care Maritain le denunță în așa-numitele șapte erori ale educației contemporane: Din cauza acestor erori, educația se află la o răscruce, în sensul că este chemată să aleagă între un cadru umanist și poziții pseudo-umaniste sau chiar anti-umaniste; înseamnă, în cele din urmă, adoptarea unei metodologii care nu este nici permisivă, nici autoritară, ci, în numele libertății, ca o cucerire ce găsește în educația liberală (umanistă) pentru toți condiția de a evita vidul metafizic și etic, dușmanul educației nu mai puțin decât al democrației.

Mai presus de toate, trebuie să reamintim prima și ultima dintre aceste funcții: cea a educației, care „furnizează minții puterile vitale de rezistență, critică și discriminare”, și cea a criticii, care are „o sarcină de purificare și iluminare neîncetată, în primul rând în ceea ce privește activitatea creativă a artistului însuși, în al doilea rând în ceea ce privește conștiința comună a oamenilor”.

Într-o eră marcată de crize economice, conflicte geopolitice și schimbări rapide în domeniul tehnologic și ecologic, viziunea lui Maritain despre un umanism teocentric și despre reconcilierea dintre valorile spirituale și realitățile sociale rămâne relevantă. Lucrarea sa oferă un cadru pentru a înțelege și aborda provocările actuale, promovând un dialog între tradiție și modernitate. Maritain subliniază necesitatea unui „umanism integral”, care să reconcilieze demnitatea umană cu transcendența divină. El pledează pentru un umanism teocentric, în care omul este văzut în integralitatea sa atât în dimensiunea sa spirituală, cât și în cea temporală.

În a treia fază a dezvoltării raționamentului filosofic, filosoful în societate - așa cum sună titlul unei lucrări din 1960 - se trezește angajat în afirmarea rațiunilor filosofiei ființei și a persoanei într-un context istoric profund schimbat, pentru care trebuie să facă față unor noi provocări culturale, sociale, religioase și educaționale. Din această perspectivă, lucrări precum cele două discursuri despre pace, „Omul și statul”, „Țăranul de pe Garonne” și „Pentru o filozofie a educației” oferă indicații interesante în direcția unei inspirații personaliste înnoite, capabile să facă față nihilismului veridic, machiavelismului politic, secularismului anti-religios și totalitarismului tehnocratic. În special, „Omul și statul” împărtășește cu lucrările anterioare inspirația personalistă (evidentă din titlu, cu prioritatea acordată omului, a cărui primat este revendicat în lucrare ca persoană în raport cu Statul ca instrument), dar, spre deosebire de lucrările anterioare, insistă asupra unui concept *mai secular* al democrației ca raționalizare etică a vieții sociale: fundamentul său este persoana (de unde și referința la drepturi, ca expresie a demnității sale). Metoda sa este pluralismul de tip colaborativ și ne-dezintegrator, iar scopul său este pacea nu ca absență a conflictelor, ci ca abilitate de a le rezolva într-un mod non-violent și prin intermediul organizațiilor internaționale. Omul pentru a progresa în existența sa ca om are nevoie de medierea educației deoarece „prima noastră datorie este aceea de a *deveni ceea ce suntem*, nimic nu este mai important pentru fiecare dintre noi și, totodată, nimic nu este mai dificil decât să devenim oameni”⁹. Omul este în realitate o unitate indivizibilă și, prin urmare, unul dintre aspectele sale nu poate fi neglijat fără a cauza daune grave celuilalt. Aceasta ne conduce la susținerea faptului că orice educație poate, de fapt, asigura dezvoltarea umană

⁹ J. Maritain, O filosofie a educației, Prefață de Guy Avanzini, Traducere din limba franceză și postfață de Miruna Tătaru-Cazaban, Editura Spandugino, 2021, p. 20.

doar dacă, concomitent și armonios, îl consideră pe om în totalitatea sa, ca individ și persoană. Numai cu această condiție, educația ne poate ridica la plenitudinea dezvoltării noastre umane, făcându-ne cetățeni ai Pământului, „casa comună”, conștienți și apărători ai ceea ce face specia noastră, umanitatea sa.

BIBLIOGRAPHY:

1. MARITAIN J., Umanism integral. Probleme temporale și spirituale ale unei noi creștinătăți, Traducere din limba franceză de Marius Motogna, Colecția TATIO coordonată de Florin George Călian, Oradea 2019.
2. MARITAIN J., O filosofie a educației, Prefață de Guy Avanzini, Traducere din limba franceză și postfață de Miruna Tătaru-Cazaban, Editura Spandugino, 2021.
3. ABBAGNANO N. *Dizionario di filosofia*, edizione aggiornata e ampliata da Giovanni Fornero, editura UTET, Torino 2024.
4. ABBAGNANO N. *Storia della filosofia vol I-IV*, editura UTET, Torino 2017.
5. HERCH J., *Mirare filosofică, o istorie a filosofiei*, traducere din franceză de Drăgan Vasile cu un portret însoțitor de Monica Lovinescu, HUMANITAS, București 2022.